

Domstolar ger inte barn likvärdigt skydd

Utred vårdnadstvister och LVU-mål på samma sätt. Ge socialtjänsten utökade befogenheter. Så att barn kan få bättre skydd mot våld och övergrepp i hemmet.

Text: Maria Wallin | Bild: Bibbie Friman | [Prenumerera](#) | Artikel i [SocialPolitik nr 3 2010](#)

[singlepic id=476 w=262 h=407 float=left]När en pappa, som det oftast handlar om, blir friad från misstanke om våld eller övergrepp mot barn, då är han oskyldig rent straffrättsligt. Eller när åklagaren lägger ner en förundersökning eftersom brott inte kan styrkas – vilket inte är ovanligt när barn utsatts för övergrepp.

Men det kan fortfarande vara så att mannen blir fråntagen vårdnaden på grund av denna misstanke. Eller att barnet omhändertas av samhället för att skyddas från risken för fortsatta allvarliga övergrepp.

Eller det borde vara så.

– Samhället har ett ansvar för barnets behov av stöd och skydd, oavsett utgången i en brottmålsprocess, slår forskaren Anna Kaldal vid Juridiska institutionen, Stockholms universitet fast.

Inte sällan vill den andra föräldern (läs vanligen mamman) bryta upp från en för kanske både henne och barnen farlig man/pappa och få enskild vårdnad. Eller samhället behöver skrida in och omhänderta barnet för att säkra en tryggare uppväxt.

Då händer det fortfarande alltför ofta att den straffrättsliga processen påverkar de civil- eller förvaltningsrättsliga. Att mannen frikänts i brist på bevis eller att brott inte kunde

styrkas enligt Brottsbalkens höga beviskrav ("ställt utom rimligt tvivel") tas som intäkt för att han är oskyldig även i civil/förvaltnings-rättslig mening. Beviskravet vid civila och sociala mål är dock lägre. Det räcker att övergreppet kan anses styrkt. Men det följs inte alltid.

– Det finns exempel på när domstolen väljer att föra in brottmålsresonemang vid en vårdnadstvist eller ett LVU-mål. Men det är tre skilda rättsområden: brottmål enligt brottsbalken, en civil förhandling vid vårdnadstvist och myndighetsutövning vid omhändertagen enligt LVU.

Men framför allt förbiser man andra grundläggande rättsliga principer som stadgar att socialtjänst och domstolar ska ha barnets bästa som högsta prioritet. De ska bedöma risken för att pappan eller mamman kan vara farlig för barnet – i framtiden. Det innebär att samma gärning kan och ska bli föremål för prövning på olika sätt i olika rättsliga processer.

– Uppgifter i en förundersökning, som inte lett till en fällande dom eller ens åtal, kan vara tillräcklig bevisning i ett vårdnads- eller LVU-mål. Ett barns berättelse om övergrepp som inte bedöms nå upp till till beviskravet i brottmål kan till exempel ändå tillmätas tillräckligt bevisvärde i ett vårdnads- eller LVU-mål. Vi inte bara kan utan vi ska använda den information som finns, även om den inte räckte hela vägen för att bevisa brott.

– Prövningen i en brottmålsprocess är nämligen en retrospektiv fråga, förklarar Anna Kaldal. En reaktiv process: Har det hänt eller har det inte hänt? Medan det i vårdnadsmål och LVU-mål är en proaktiv process, man vill gripa in o skydda barnet innan en skada har uppstått.

– Det är egentligen inte kontroversiellt längre, säger Anna Kaldal. Många domare tillämpar detta synsätt redan. Men inte generellt och inte alltid. Det är fortfarande oförutsägbart. Ibland slår straffrättens bedömningar igenom även i civilrätt och sociala mål och barn blir utan skydd.

I sin doktorsavhandling *Parallella processer* – En rättsvetenskaplig studie av riskbedömningar i vårdnads- och LVU-mål efterlyser Anna Kaldal en generell och likvärdig riskbedömning vid vårdnadstvister och omhändertagande enligt LVU (lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga).

Det är domstolen som har ansvar för att man får ett fullgott underlag innan man dömer. Domstolen kan aldrig skylla på en bristfällig utredning och till exempel hänvisa till att en förälder, inte lagt fram tillräckliga bevis för sina misstankar.

– Kravet på barnets bästa innebär att domstolen i båda målkategorierna har det yttersta ansvaret för att utredningen är tillräckligt robust för att kunna bedöma vad som är det bästa för barnet.

Det är socialtjänsten som genomför utredningen och ger underlag till riskbedömningen i varje enskilt fall. Den dubbla ansvarsfördelningen tycker Anna Kaldal kan behållas även i fortsättningen.

Däremot anser hon att utredningen oavsett om det gäller vårdnadstvist eller LVU bör genomföras och handläggas på samma sätt, med samma befogenheter.

– Ett påstående om att en förälder utsätter ett barn för risk är lika allvarligt oavsett om den framförs i en vårdnadstvist eller i ett ärende hos socialtjänsten.

I den barnavårdsutredning som föregår en LVU-ansökan har socialnämnden befogenheter att inhämta information – utan föräldrars samtycke – från verksamheter som lyder under anmälningsplikt, till exempel skola, BVC, vuxenpsykiatri, kriminalvården. Socialnämnden har också sedan 1 augusti, då lagen skärptes, möjligheter att samtala med barn utan vårdnadshavarens samtycke. Sådana befogenheter har inte familjerätten i samband med en vårdnadstvist.

– Det innebär i praktiken att en utredning i en vårdnadstvist kan begränsas till föräldrarnas egna uppgifter, vilket förstås är de mest svårvärderade uppgifterna och därför ger ett bristfälligt underlag, påpekar Anna Kaldal. När i stället ett

påstående, om att en förälder utgör en risk för sitt barn, börjar leda till att det handläggs som en anmälan till socialtjänsten, först då kan vi kan tala om likhet inför lagen, menar hon.

Det finns ett betänkande som har några år på nacken där man föreslår en utökad befogenhet att samtala med barn utan vårdnadshavarens samtycke även vid vårdnadsutredningar. Den har dock inte lett till någon ny lagstiftning ännu.

Det visar på politikernas oförmåga att se situationen ur ett barnperspektiv, menar Anna Kaldal. Det kan vara oerhört svårt för ett barn att berätta om övergrepp och misshandel för en utredare, om vårdnadshavaren är närvarande.

– Frågan om utökade utredningsbefogenheter och rätten att få samtala med barn utan vårdnadshavarens samtycke är frågor som kräver politisk vilja. Det som hindrar är förmodligen en ovilja att betrakta vårdnasmål som barnskyddsärenden och ett bristande politiskt intresse för frågor som rör barn och deras livsvillkor.

Det finns dock en fara i att konflikten stannar kvar som en kamp mellan de vuxna parterna, inte som ett fall där det gäller att skydda ett barn och se till barnets bästa:

– Man riskerar att påståenden om våld och övergrepp i vårdnadstvister bagatelliseras och "omvandlas" till en konflikt mellan föräldrarna.

Men samtidigt blir det ett sätt för domstolarna – och samhället – att smita från att ta sitt skyddsansvar för barn. Och barnens bästa kommer på skam.

Man kan jobba på attitydförändring inom domarkåren, men man kan också vakna upp politiskt, tycker Anna Kaldal, och ge socialtjänsten bättre redskap att göra bra utredningar och därigenom bättre underlag för domstolarna.

Man kan också inrätta särskilda barndomstolar, föreslår hon. Dit knyter man utredare och jurister specialkunniga i utsatta barns villkor och specialiserade i att hålla fast vid barnperspektivet och barns bästa genom hela processen.

– Men då krävs en socialminister, som oavsett politisk kulör, blåser liv i frågan.

maria.wallin@socialpolitik.com

Anna Kaldal är jur.dr. vid Juridiska institutionen, Stockholms universitet.

Läs vidare

Parallella processer – En rättsvetenskaplig studie av riskbedömningar i vårdnads- och LVU-mål, Anna Kaldal, Jure förlag 2010.